

АКТУАЛНИТЕ ПРОБЛЕМИ НА БЪЛГАРСКАТА ОНОМАСТИКА В НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК

Мария Ангелова-Атанасова

Началото или краят на едно столетие по правило не е повратна точка в историята на едно общество или на една наука, но е добър повод за равностетка и за очертаване на перспективи в развитието.

Равностетката на ономастите за изтеклия ХХ век е повече от окуражителна – значими постижения в топонимията (няколко десетки монографии) и антропонимията (няколко речника) и добро начало в развитието на астронимията и етнонимията.

Известно е, че планомерни проучвания на българската ономастика започват след 1950 г., когато е създадена секция “Етимология и ономастика” към Института за български език в София (виж данните у И. Дуриданов, Н. Ковачев, Г. Христов, Т. Балкански и др. в поредицата сб. *Състояние и проблеми на българската ономастика*, В. Търново, томове 1–8, изд. във ВТУ между 1990г. и 2006г.). Приоритетно се развива топонимията, за чието пълно събиране в рамките на териториалните ни граници Вл. Георгиев (БЕО, 1960: ...) предвижда срок до към 1980 г. Разработената от Ив. Дуриданов първа монография *Местните названия от Ломско* (С., 1952) и *Програма за топонимично изследване на околия* (1956) бележат началото на период от около 20 години, когато се създават и утвърждават кадри за тази толкова специфична научна област. За период от около две десетилетия са разработени и отпечатани в издателството на Българската академия на науките десетина монографии, а обсъдени за печат или в процес на разработка още толкова. Кръгът на изследвачите се разширява значително и включва не

само щатни сътрудници на БАН като Иван Дуриданов и Йордан Заимов, но и значими изследвачи като Анастас Саламбашев, Николай Ковачев, Георги Христов, Иван Умленски, Вельо Велев и др., които съчетават професията на учителя с тази на изследвача. Към средата на 70-те години изглежда, че интересът към регионалните топонимични изследвания е толкова голям и кръгът на изследвачите толкова широк, че ще се сбъдне предначертаното от Вл. Георгиев. За съжаление към средата на 80-те години тази идея изглежда вече неосъществима в обозримо бъдеще. Основна причина за това е преди всичко издателската политика у нас. Натрупват се и все по-дълго се застояват в очакване да бъдат отпечатани топонимични монографии за отделни околии, някои от които престояват 3–4 десетилетия, както напр. монографиите на В. Велев, И. Умленски, Л. Минева-Ковачева, Н. Ковачев. Това доста охлажда ентузиазма на изследвачите, за които това не е професия и не е обещание за кариера. Професионално ангажираните пък имат друга приоритетна научна задача – Етимологичен речник на българския език. И макар в колектива да се вливат млади сили, които имат приноси в областта на топонимията – Димитрина Михайлова, Лиляна Димитрова-Тодорова, впоследствие и Тодор Балкански, топонимичните изследвания не стават приоритет на секцията. Поради тази причина събирането на топонимичен материал и подготовката на изследвачи за ономастиката става във филологическите специалности на Софийския, а по-късно и на Великотърновския, Шуменския, Пловдивския, в последно време и на Благоевградския университет. Те са свързани първоначално с имената на Вл. Георгиев и Ив. Дуриданов, а впоследствие предимно с Борис Симеонов, Моско Москов и Николай Ковачев, на които дължим наистина много. Към приноса на Н. Ковачев, който маркира значим период от историята на ономастиката, свързан с ВТУ, трябва да добавим и *Насоки за разработване на дипломни, домашни и курсови работи по ономастика* (1980) и учебника му *Българска ономастика* (изд. 1982 и 1987), които и до днес са източник на основополагащи знания и умения за младия изследвач.

Така основно чрез дипломни, курсови и домашни работи, разработвани под ръководството на университетските преподаватели по Увод в езикознанието, бяха натрупани значими ономастични архиви, които към днешна дата, с изключение на архива във Великотърновския университет, *не са инвентаризирани* и на практика *не се ползват* от ономастичното общество. От 2001 г. в ЦБО започна създаването на електронен топонимичен архив и тази перспективна идея вече е подета от ШУ (проект от 2004) и ИБЕз (проект от 2005).

В областта на антропонимията най-значимите постижения са *РЛФИ* на Ст. Илчев (1969), *Честотно-етимологичен речник на личните имена* на Н. Ковачев (1995) и *Християнските имена у българските католици* на Л. Селимски (1999). Безспорен плюс е и създаването на Компютърен архив картотека на личните и фамилните имена през XX век (под мое ръководство в ЦБО при ВТУ) и наченките на подобна база данни от родови имена, прякори и прозвища.

В останалите дялове на ономастиката у нас има малко значими изследвания – в астронимията, ходонимията и вентонимията.

Равносметката ни задължава още и да подчертаем, че основен организатор на ономастите у нас до към средата на 80-те години беше секция “Етимология и ономастика” в ИБЕз при БАН, която канеше за участие в обсъжданията на топонимични монографии специалисти и краеведи от цяла България, заявили интереса си към тази област. По този начин се положиха основите и на днешните ни по-здрави контакти. След кончината на Вл. Георгиев и на Й. Заимов тази практика на секцията беше изоставена. Възобнови я във В. Търново Н. Ковачев, който си даваше сметка, че създаването на национален ономастичен архив – база за развитие на науката, не е по силите на една или няколко личности. Затова положи много усилия за интегриране на специалистите по ономастика и съществуващите научни звена у нас чрез Националния съвет по българска ономастика, създаден по негова идея през 1989 г., чрез национални конференции и кръгли маси, повечето от тях организирани във В. Търново от ЦБО при ВТУ.

Безспорен плюс е и периодично издаваният от ЦБО сборник “Състояние и проблеми на българската ономастика” (8 тома), който представя материалите от тези конференции и е място за изява не само на утвърдени специалисти, но и на краеведи. Донякъде той запълва празнотата от липсващото ономастично списание.

Постигнато е наистина много, но е далеч от предначертаното от Вл. Георгиев. В духа на своите именити предшественици, днес българските ономасти формулират приоритетните си изследователски цели:

- Речник на ЛИ през XX век
- Речник на ФИ през XX век
- Исторически речник на българската антропонимия
- Български топонимичен речник
- Български топонимичен атлас
- Речник на българската ойконимия
- Речник на географската терминология, съхранена в микропонимията

Тези цели предполагат изпълнението на следните актуални задачи:

- пълен сбор на топонимията и създаване на национален електронен топонимичен архив (в пределите на България и от диаспората)
- създаване на база данни за исторически речник на личните имена и за антропонимията в диаспората
- разширяване на изследователската тематика – зоонимия, вендонимия, етнонимия и пр.

За създаването на споменатите речници на ЛИ и ФИ през XX век вече работим. То е възможно на основата на Честотно-етимологичния речник на Н. Ковачев и създадените електронни архиви и научни проекти на ЦБО.

Изпълнението на другите цели предполага повече време, повече средства и усилията на повече хора. Като отчитаме активизирането на всички изследователски звена през последните 2–3 години, можем да обобщим, че основните проблеми за българските ономасти се свеждат до следното:

- създаването на добра координация и сътрудничество между изследователите;

- количествена и качествена промяна на изследователския състав

- по-тясно сътрудничество със специалисти в други области (балканистика, старобългаристика, епиграфика, османистика и пр.).

- активизиране на сътрудничеството с ономастите от другите балкански и славянски страни и реална връзка с ICOS.

Решаването на първите два предполага поставянето на ясни приоритетни цели с конкретни срокове и изпълнители, които да поемат ангажимент и за качеството на изпълнение на проекта. Във връзка с последното от особено значение е наличието на научна критика. У нас рецензирането на отпечатаните трудове е твърде рядко явление, а критични рецензии направо липсват, за съжаление не поради високото качество на научната ни продукция. Не по-малко печално е, че липсват или са рядко явление и похвалните рецензии за действителни постижения в науката. Това очевидно не е от полза за развитието ѝ. Струва ми се, че едно ономастично списание би било от огромна полза тъкмо за качеството на изследванията...

Сътрудничеството със специалисти в други области е повече от желателно – то не само ще разшири изследваната тематиката, но и ще повиши качеството на ономастичните изследвания. В този план могат да се организират тематични конференции и кръгли маси, които да укрепят и разширят връзките помежду ни.

Сътрудничеството ни с ономастите на Балканите и в света през последните години съвсем замря. Доколкото го има, то се дължи на личните ни контакти и на усилията на ИБЕЗ да командирова свои сътрудници на международни конференции и конгреси. В университетите такава практика беше рядкост и преди, но през последните 20 години напълно липсва. Това ни осъжда на изолация, въпреки че живеем в ерата на масовите комуникации. Макар да имаме български представител в ICOS и в колектива на Славянския ономастичен атлас, ние нямаме

информация за обсъжданите в тях проблеми и взети решения. Това е проблем, който заслужава да бъде обсъден на настоящия форум. Решаването му едва ли е толкова сложно и със сигурност не предполага особени инвестиции. Известни инвестиции наистина следва да се планират за активизиране на сътрудничеството ни с колеги от съседните балкански страни – конференции, тематични сборници, общи проекти. От това ще спечели науката. В това отношение можем да разчитаме на съдействието на балканистичните центрове у нас, а и в чужбина.

С казаното дотук съвсем не изчерпвам проблемите на българската ономастика в началото на новия век – по-скоро се опитам да очертая най-съществените от тях, които според скромното ми мнение наистина се нуждаят от приоритетно обсъждане и решаване.